

Bewegen op een hellend vlak

Euritmie anno 2002

De laatste jaren is er veel beweging in en rond de euritmie. Vanaf eind jaren tachtig begon euritmie aan populariteit in te boeten en bleek deze kunstvorm niet meer die vanzelfsprekende plaats in te nemen die het daarvoor voor veel mensen had. Hierdoor werden euritmisten genoodzaakt hun eigen vak onder de loep te nemen. De meningen over de toekomst blijken nogal uiteen te lopen. Vanuit de vier werkgebieden - euritmie in vrijescholen, euritmietherapie, bedrijfseuritmie en euritmie als podiumkunst - vertellen docenten, bestuurders en studenten over hun ervaringen en worstelingen met hun vak, de euritmie.

Alize Korf

Journalist

In de discussie omtrent euritmie als podiumkunst wordt, niet in het minst door de verschijning van verschillende experimentele vormen van euritmie, hevig aan het fundamentele beeld getornd van wat euritmie nu eigenlijk is. Want, is euritmie te vernieuwen met behoud van haar eigenheid als kunstvorm? 'Zonder vernieuwing is elke uitdrukkingsvorm eindig', schrijft Leo Bras, directeur van de opleiding 'Docent dans/ euritmie' te Den Haag in de *Academieberichten*. Maar een feit is dat het kantje boord is met de euritmie. Het aantal vrijescholen dat deze bewegingskunst in Nederland en België nog in hun vakkenpakket heeft, telt nog maar tweederde van het totale aantal. De opleiding heeft de laatste jaren te kampen met te weinig aanmeldingen van studenten. Euritmie-uitvoeringen hebben een afnemend aantal bezoekers. Euritmie zit dus in een dal. Maar misschien is het in dit dal juist wel vruchtbaarder dan aan de top. Alle belanghebbenden blijken zich zeer bewust van de moeilijke situatie, maar niet iedereen ziet deze somber in.

Het podium op

Imke Jelle van Dam (51), medeoprichter van het 'Euritmie & Theater Impresariaat', houdt zich al vanaf 1989 tot de dag van vandaag bezig met het aan de man brengen van podiumeuritmie. Aanvankelijk wist hij weinig of niets van euritmie. Hij organiseerde eens een euritmiedemonstratie in Zwolle en kwam na afloop in gesprek met de euritmistes. Ze vertelden dat ze blij waren dat hij dit had georganiseerd, omdat ze nauwelijks voor uitvoeringen werden gevraagd. Van Dam voelde zich tot in het diepste van zijn wezen aangesproken: 'Door die vraag had ik mijn levenstaak op aarde gevonden. Ik heb dat moment als een soort karmische inslag beleefd en vanuit een idealistisch enthousiasme organiseerde ik met steun van de speciaal opgezette "Werkgroep Eurythmie Zwolle" in 1990 een groots spektakel: de Zwolse euritmiedagen. Dit werd een succes. De hoofdvoorstelling was met vijfhonderd bezoekers uitverkocht.' Van Dam had dan ook voor veel publiciteit gezorgd. De media waren aanwezig, er waren recensenten van verschillende dagbladen, en zijn doel, ook buiten de antroposofische kring interesse te wekken voor euritmie, was bereikt. Van Dam: 'Hierdoor aangemoedigd organiseerde ik het jaar daarop weer dit drie dagen durende festival. Ondertussen was ik ook met twee andere mensen in contact gekomen die zich sterk maakten voor euritmie: Fia Willemstein uit Alkmaar en Ruud Gersons uit Zeist.'

Besloten werd tot een samenwerkingsverband onder de noemer 'Euritmie Impresariaat Nederland', met als doel het organiseren van tournees in den lande, maar ook internationaal. Ruud Gersons moest helaas al snel wegens ziekte stoppen. Van Dam vervolgt: 'Vanaf het begin was het de bedoeling professioneel te werken, te zorgen voor een goede publiciteit en ons sterk te maken voor betaling van de euritmisten.'

Dit laatste was namelijk vaak niet het geval. Er werden subsidies aangevraagd, sponsors geregeld en veel geld ging naar grote publiciteitscampagnes. Maar in plaats van een opgaande lijn bleek gaandeweg dat de bezoekersaantallen steeds kleiner werden. Van Dam hierover: 'De bekostiging van voorstellingen - Fia en ik organiseerden circa twintig tot veertig uitvoeringen per jaar - werd daardoor een groot probleem. In eerste instantie hadden we de gedachte dat het aan ons lag. Aanvankelijk hebben we er dus nog meer tijd en geld in gestopt, nog meer publiciteit gemaakt, maar het leverde toch minder op. Toen bleek dat deze terugloop over de hele wereld een tendens was die al vanaf 1989 begonnen was, nog vóór de oprichting van het Impresariaat. In het seizoen 1993-1994 werd duidelijk dat wat er binnenkwam aan entreegelden zelfs onvoldoende was om enkel de tournees te kunnen betalen.'

Het is te proberen

Maar Van Dam wilde de groepen er niet onder laten lijden. Hij kon het niet over zijn hart verkrijgen een groep die hij had uitgenodigd met lege handen naar huis te laten gaan. Hij paste geld uit eigen zak bij, terwijl hij dat feitelijk niet had. Gaandeweg bouwde hij een schuld op van zo'n vijftigduizend gulden. Hij deed dit met de hoop dat het de volgende keer misschien wél een succes zou worden. Een paar jaar geleden besloot collega Fia Willemstein ermee te stoppen, ontmoedigd door de uitzichtloze situatie. Ondanks de grote moeilijkheden ging Van Dam alleen door. Door alle ervaringen wijzer geworden, beseftte hij dat het publiek uit antroposofische kring 'uitgeput' was, en met een op het laatste nippertje bijeen gesprokkelde ton aan subsidiegeld stortte hij zich in het reguliere circuit.

Afgelopen seizoen organiseerde Van Dam twee keer een drietal voorstellingen die hij 'in-try-out-voorstellingen' noemde. Voor de tweede serie in-try-out-voorstellingen werd het programma 'Four Pieces' geselecteerd, een euritmievoorstelling van een viertal buitenlandse euritmisten die hun eigen stuk omschreven als grensverleggende euritmie. De voorstelling had dan ook weinig weg van wat je traditionele euritmie zou kunnen noemen. Tijdens het Euritmiefestival in Dornach veroordeelden velen dit programma en klonken er kreten in de trant van: 'Dit mag je geen euritmie noemen', en: 'Dit is een belediging aan het adres van Steiner.'

Er werden voor de in-try-out-voorstellingen dansliefhebbers en programmeurs uitgenodigd met het verzoek hun vooroordelen te laten varen en kennis te maken met deze 'nieuwe euritmie'. Om de discussie te bevorderen werden bij deze voorstellingen ook prominente figuren gevraagd aanwezig te zijn die werkzaam waren in de danswereld, zoals ex-balletdanser, danspublicist en docent dansgeschiedenis Luuk Utrecht en ex-directeur van het Nederlands Danstheater Michael de Roo. Utrechts reactie op de voorstellingen was dat hij emotie miste in de euritmie, dat de euritmisten elkaar nooit aankeken of aanraakten en elkaar niet in de lucht gooiden. Naar zijn mening zou er nog heel hard gewerkt moeten worden door euritmisten om deze kunstvorm een volwaardige plaats te laten krijgen in de danswereld. Volgens De Roo verdiende euritmie onvoorwaardelijk een plek in de Nederlandse theaters, zij het voor een geïnteresseerd publiek. Van Dam kreeg het voor elkaar dat zeven Nederlandse theaters toezeiden het volgend seizoen, 2002-2003 dus, euritmievoorstellingen in hun programma's op te nemen.

In het afgelopen seizoen 2001-2002 heeft Van Dam meer dan een ton opgemaakt aan het financieren van achtentwintig voorstellingen, en het bekostigingsprobleem voor het komende seizoen stond dus voor de deur. Voor nieuwe subsidies zette Van Dam zich wederom aan tafel met diverse financieel deskundigen. Deze maakten hem duidelijk dat het financieren van de groepen niet de taak van het impresariaat was. Van Dam: 'Ik heb - zij het met moeite - deze raad ter harte genomen.' De bekostiging van voorstellingen en tournees zijn sinds 1 januari 2002 dus weer bij de euritmiegroepen komen te liggen. Van Dams aanvankelijke angst was dat door deze beslissing geen voorstellingen meer zouden kunnen plaatsvinden in Nederland. Maar gelukkig is het bij een aantal groepen die de afgelopen tijd uitvoeringen hebben kunnen geven financieel goed verlopen. Of dat plaatje er voor andere groepen in de toekomst ook zo uit zal zien, zal nog moeten blijken. Van

Dam: 'Zelf zal ik nog enkele jaren nodig hebben om met betaalde opdrachten de vele tienduizenden gulden aan schuld af te kunnen lossen. Dat betekent voor mij in totaal zo'n vijftien jaar werken zonder dat ik er noemenswaardig iets aan verdiend heb. Maar ik heb dit werk uit liefde gedaan.'

Terugkijkend op totnogtoe twaalf jaar werk voor zijn impresariaat heeft Van Dam het gevoel dat ondanks alle tegenslagen er toch veel gebeurd is. Vanaf 1989 hebben er dankzij het impresariaat ruim driehonderd voorstellingen plaatsgevonden. 'Ik heb de hoop dat het vele zaaien op den duur tot oogsten zal leiden, ook al zou het nog jaren duren voordat die werkelijk tastbaar wordt. Ik heb dan ook gemerkt dat je dit werk alleen maar kunt doen met een bevlogenheid en met een lange adem. Dat ik dit werk zo lang vol heb kunnen houden, komt in de eerste plaats omdat ik aan de andere zijde de vele hardwerkende euritmisten zie, in hun niet aflatende streven de euritmie te verwerklijken. Het is deze kracht waardoor ik gevoed word. Ik vind het belangrijk dat er geld vrijgemaakt wordt zodat individuele euritmisten de kans krijgen in vrijheid hun eigen weg te zoeken. Ik hoop dat er op grote schaal een uitwisseling kan gaan plaatsvinden met andere theaterdisciplines en vooral natuurlijk dat zich in de toekomst meer mensen gaan interesseren voor deze vorm van kunst.'

Therapie op de tocht

De therapeutische variant van euritmie wordt meestal heileuritmie genoemd. De laatste tijd is de tendens deze vorm euritmitherapie te noemen. Roel Munniks (53) geeft al meer dan twintig jaar therapeutische euritmie. Eerst in een antroposofisch therapeuticum, nu, sedert anderhalf jaar, werkt hij in het heilpedagogisch instituut 'Christophorus' in Bosch en Duin.

Ook in de euritmitherapie staat het vak ter discussie. Het blijkt dat het niet meer vanzelfsprekend thuishoort in antroposofische instituten en vrijescholen zoals vroeger het geval was. Munniks: 'In eerste instantie moet de school of het instituut deze vorm van therapie als zinvol beschouwen. Daarnaast ben je afhankelijk van artsen die patiënten naar je doorverwijzen. Een arts moet toevallig ook affiniteit hebben met euritmie. Als ik oudere collega's spreek, vertellen ze me allemaal dat vroeger veel meer naar euritmitherapie werd verwezen dan tegenwoordig. Daarbij is het wel zo dat het aanbod van verschillende therapieën groter is geworden. Gelukkig neemt de euritmie op Christophorus wel een vanzelfsprekende plaats in, maar ik weet dat dat niet overal het geval is. In die zin staat ook de euritmitherapie op de tocht.'

Volgens Munniks is de controversie omtrent euritmie niet nieuw. Hij haalt een voorbeeld aan van Gillert, een euritmist uit de jaren zeventig. Voor veel euritmisten waarschijnlijk geen onbekend naam. Munniks: 'Gillert was voor zijn tijd revolutionair, maar eigenlijk bewandelde hij geen nieuwe wegen. In plaats van de bekende euritmiesluier had hij losse touwen aan zijn armen hangen.' Soit, zou je nu denken. Munniks vervolgt: 'Maar tijdens een van zijn uitvoeringen waren er euritmisten zo geschokt dat ze opstonden en naar elkaar sisten: "Dit kan echt niet", en regelrecht de zaal uitliepen.'

Maar dat de discussies nu heftiger zijn dan ooit, moet Munniks toegeven. Hij is er zelf niet geweest, maar op het euritmiefestival vorig jaar in Dornach - waar euritmiegroepen uit alle delen van de wereld hun stukken aan elkaar toonden - hebben heftige, emotionele discussies plaatsgevonden. Munniks: 'Dat heeft te maken met de vele nieuwe experimentele vormen in de euritmie en met het feit dat er veel meer aanknopingspunten worden gezocht bij ballet en algemene dans.' Volgens Munniks zit in die mengvorm van dans en euritmie geen toekomst. 'Kijk nou naar zoiets als *De Notenkraker*. Ik denk niet dat je het daarmee haalt! Zoiets kan toch geen nieuwe richting in de euritmie betekenen? Want dan zou je door moeten gaan met toppers uit het balletrepertoire als *Doornroosje* en *Het Zwanenmeer*. Dat kun je je toch niet voorstellen? Ik niet tenminste. Ik wil het geen afgang noemen, eerder een doodlopende weg.' De vraag waar volgens hem dan wel toekomst in zit, beantwoordt hij niet: 'Ik ben geen podiumkunstenaar. Ik weet alleen wat mij persoonlijk aanspreekt. "Spring Valley" bijvoorbeeld reserveer ik altijd direct in mijn

agenda. Dat is een Amerikaanse groep met interessante stukken, die gebruikmaken van moderne teksten, en euritmisch is het perfect, niet saai of ouderwets. Wat ik belangrijk vind, is dat euritmie me als toeschouwer de ervaring geeft dat ik een stukje van de geestelijke wereld kan voelen.'

Een hele onderneming

In 1986 gaf Annemarie Ehrlich (75) een euritmie cursus in Duitsland aan ondernemers. Naar aanleiding van deze ervaring richtte zij in nog hetzelfde jaar het 'Instituut voor Eurythmie in Werkgebieden' op. Het idee was om mensen in bedrijven te ondersteunen door middel van euritmie. Bijvoorbeeld door bewegingseenzijdigheid zoals veroorzaakt door werk aan machines en achter beeldschermen te doorbreken, arbeidsconflicten te sturen, zelfmanagementontwikkeling te bevorderen, enzovoort. Ehrlich: 'Zo rolde ik erin, het kwam gewoon op me af. En dat terwijl ik daarna merkte dat je je echt in de businesswereld moet binnendringen. Ik heb na de oprichting van het instituut namelijk ook folders verspreid, maar daar kwam gek genoeg niemand op af. De vraag naar ons kwam altijd via de ervaring die iemand in een bedrijf al met euritmie had gehad.'

Sinds vijf jaar is Ehrlich gestopt met het geven van euritmie in bedrijven. Helaas is er niemand meer die de werkzaamheden van het instituut voortzet. Zelf geeft ze nog wel cursussen aan professionele euritmisten en amateurs.

De variant euritmie in bedrijven is nog jong. Er zijn naast Ehrlich nog maar weinig euritmisten die zich in dit werkgebied hebben gewaagd. Chantal Heijdeman (34), opgeleid in Zwitserland, vestigde zich in 1996 als zelfstandig euritmist in Nederland en in 2001 richtte zij haar bedrijf 'Uit eigen beweging' op. In eerste instantie was haar hoofddoel een preventietraject aan te bieden aan mensen die dagelijks achter de computer werken. Dit pakte zij professioneel aan. Ze volgde een eenjarige cursus zelfstandig ondernemen, liet folders en briefpapier drukken en maakte een website. Zelfs een subsidieaanvraag voor een werkboek euritmie was in de maak. Maar in haar werk werd ze al gauw met de neus op de feiten gedrukt: euritmie is geen vanzelfsprekend beroep in de samenleving.

Heijdeman: 'Als ondernemend euritmist moet je het vak euritmie kunnen "verkopen" en dat is iets wat ik niet heb geleerd in mijn opleiding. Daarbij is euritmie in het bedrijfsleven ronduit onbekend en bovendien ontbreekt er literatuur. Waar ik tevens op stuitte, was dat het presentatiegesprek dat ik vooraf met de bedrijven had altijd positief verliep, maar dat de contactpersoon met wie ik sprak de ervaring met euritmie ontbeerde en vervolgens dat gesprek moest overbrengen aan de verantwoordelijke die de uiteindelijke beslissing moest nemen. Daar liep het meestal spaak, omdat de contactpersoon niets concreets in handen had, en dan hoorde ik er niks meer van.'

Heijdeman vindt het belangrijk dat euritmisten andere werkwijzen met euritmie onderzoeken: 'Ik juich al die verschillen in de euritmie, ook in de podiumkunst, juist toe. Het is jammer dat euritmisten naar elkaar soms zo weinig bewegelijke standpunten kunnen innemen wat betreft het zoekproces van de ander. Als ik naar een muziekstuk ga in het concertgebouw, dan kan ik toch ook kiezen uit allerlei soorten klassieke en moderne muziek? Het spreekt je aan of niet, ieder zijn smaak toch? En dat betekent niet "goed of slecht". Je duwt het daarmee in een hokje.'

Na haar beslissing niet verder te gaan met bedrijfseuritmie - dat het er in de toekomst ooit weer van komt sluit ze niet uit - is Heijdeman sinds september 2001 in dienst van de opleiding voor docent dans/euritmie in Den Haag als fondsenwerver.

Heel wat waard

Uit een onderzoeksrapport dat het Onderzoekscentrum van Hogeschool Helicon in 2000 presenteerde, blijkt dat op eenderde van de vrijescholen geen euritmieles meer wordt gegeven.

Noor Elffers (43) is al meer dan tien jaar werkzaam als euritmist op vrijescholen.

Momenteel werkt ze op de scholen in Ede en De Bilt. Haar hart ligt bij haar vak: 'Ik geniet elke dag van het werken met kinderen.' Maar ook zij kan meepraten over de hachelijke

situatie van euritmie op vrijescholen. 'Voor een euritmist is een werkweek van achttien uur een volle baan, zo was aanvankelijk het idee van Steiner, maar in de praktijk word je tegenwoordig maar betaald voor achttien uur. Veel scholen hebben vanwege geldgebrek deze regeling getroffen. Daarin zie je dat het vak wordt ondergewaardeerd. De volgende stap is dat euritmie uit het vakkenpakket wordt gehaald. Het besef wat euritmie inhoudt, is volgens mij nihil.' Maar tegelijk denkt Elffers dat als euritmisten hun salariëring niet serieus nemen, ze de situatie zelf in de hand werken. 'Ik kreeg op een gegeven moment op verschillende scholen een baan aangeboden, maar ik moest dan wel een werkweek van vierentwintig uur draaien. Dat betekende dat ik veel meer uren moest maken om aan hetzelfde salaris te komen dat tegenover achttien uur hoort te staan, en daar heb ik toen voor bedankt. Graag of niet. Het klinkt misschien wat hautain, maar ik ben meer waard. Ik heb een hbo-opleiding, een heleboel ervaring, dus ik weet wat ik in huis heb. Ik wil mezelf en mijn vak beschermen. Ik nam daarmee destijds best een risico, want voor hetzelfde geld had ik zonder werk gezeten, maar gelukkig heb ik ook wel een beetje mazzel gehad.' Toch kan Elffers, omdat ze een alleenstaande moeder is, niet rondkomen van alleen de lessen euritmie die ze op scholen geeft. 'Zonder mijn eigen therapiepraktijk en de gastlessen op de euritmieopleiding in Den Haag zou ik het niet redden.' Elffers suggestie voor het probleem: 'Als je als euritmisten onder elkaar gezamenlijke afspraken maakt over een minimumloon, sta je veel sterker. Euritmisten die toch door de knieën gaan, graven een kuil voor een ander.'

In de manier van lesgeven is Elffers met de tijd meegegaan. 'Als kind had ik een hele zachte euritmiejuf. Maar als zij nu bijvoorbeeld aan een klas zou lesgeven, denk ik dat zelfs een eersteklasser haar zou uitlachen en haar het werk onmogelijk zou maken. De manier van lesgeven zoals zij dat toen deed, zou in deze tijd niet meer passen. Ten opzichte van tien jaar geleden is het lesgeven al moeilijker en zwaarder geworden. Ik merk dat ik veel meer structuur en didactiek in mijn lessen moet inbrengen. Kinderen van nu zijn veel wakkerder. Minder dromerig, en vol verbazing. Ze gaan minder vanzelfsprekend met je mee in de euritmieles. Nu komen ze binnen en kletsen ze, hebben commentaar en als je niet oplet vliegen ze alle hoeken van het lokaal in. Ook merk ik dat kinderen alles willen weten. Ze zijn heel leergierig en willen vooral het nut van alles weten. Als kinderen in een vijfde of zesde klas vragen waarom ze euritmie krijgen, dan ga ik daarop in. Ik doe dat meestal door in eerste instantie de vraag terug te stellen: "Waarom denk je dat euritmie goed is om te doen?" Als ik er niet op in zou gaan, zou dat onbegrip en een defensieve houding wekken. Ik probeer in mijn lessen altijd humor, enthousiasme en spelelementen in te bouwen.'

Uit de ivoren toren

Het aantal studenten van de opleiding 'Docent dans/euritmie' in Den Haag telde het afgelopen studiejaar nog maar zestig, en nog nooit waren dat er zo weinig. 'Er moeten volgend jaar zeker meer aanmeldingen komen, zoniet, dan is het de vraag of we het financieel redden', zegt Helga Daniel (51), docent euritmie-pedagogiek. Ze vertelt dat de moeilijkheid met zo'n kleine organisatie als deze opleiding is dat er weinig capaciteit is om zaken constructief aan te pakken. In 1995 vond de fusie met de lerarenopleiding in Zeist plaats en kwam er een nieuwe naam: Hogeschool Helicon. Sedertdien is er keihard gewerkt aan interne verbeteringen. Vanaf september 2001 is een plan gestart voor het werven van fondsen, nodig om projecten te realiseren die tot doel hebben de opleiding en de euritmie meer zichtbaar te maken in de samenleving. Het ligt in de bedoeling om tot 2003 in ieder geval één miljoen euro te bij elkaar te krijgen om deze projecten financieel te kunnen ondersteunen. Zo wordt een videofilm gemaakt voor en door studenten, waarin de opleiding in al haar facetten wordt belicht, met als doel contact te maken met jonge mensen die nog vóór hun beroepskeuze staan. De bedoeling is om dit voorjaar met deze video naar buiten te treden. De band dient tevens als ondersteunend beeldmateriaal voor potentiële geldschenkers.

Een ander project heeft het verbeteren van het contact met het werkveld als doelstelling. Op het ogenblik worden gesprekken gevoerd met praktiserende euritmisten en

schoolleiders over de wensen die er zijn op het gebied van verdere professionalisering en over de eisen die zij stellen aan het beroep van euritmist. Op basis van die bevindingen zal het curriculum van de opleiding een facelift krijgen en een nascholingsaanbod worden gerealiseerd.

Er blijkt dus in Den Haag meer aan de hand dan het beeld van 'ziek, zwak en misselijk' doet vermoeden. Leo Bras, directeur van de opleiding, ziet het dal waar de euritmie en de opleiding in verkeren als een kans. 'We zitten niet in een treurhoekje. Integendeel. De euritmie komt nu uit haar "ivory tower". Dat is juist hoopvol. Euritmisten zouden er goed aan doen zich te bezinnen op het imago van hun vak, het kritisch onder de loep te nemen en te kijken naar de maatschappelijke functie. Dat is mijns inziens absoluut noodzakelijk.' Dat de euritmie zo weinig populair is, komt volgens Daniel niet door de suggestie dat het vak misschien zijn beste tijd heeft gehad. 'De visitatiecommissie van de overheid vertelde ons dat wij als opleiding iets in huis hebben wat geen enkele andere bewegingskunst heeft. En dat we er alles aan moesten doen om ervoor te zorgen dat euritmie in elke openbare school als vak verschijnt. Het was voor hun een "eye-opener" te zien wat euritmie voor kinderen kan betekenen. Zulke opmerkingen zijn voor ons natuurlijk een steun in de rug.'

Volgens Baptiste Hogrefe (45), artistiek leider van de opleiding, zit het ouderwetse imago van euritmie niet aan het vak zelf vast, maar aan de manier waarop de euritmisten naar hun eigen beroep kijken. 'Voor hen is euritmie iets heel vanzelfsprekends. Ze denken dat euritmie goed is voor iedereen, en zeggen daarmee dat iedereen euritmie zou moeten doen. Zo'n instelling vind ik ouderwets. Het gaat er juist om dat de euritmist het probeert tot iets verrassends en nieuws te maken.'

De ommezwaai binnen de opleiding heeft ook tot de integratie van het vak pedagogie in de opleiding gezorgd. Daniel: 'Voorheen gingen we ervan uit dat de studenten bij het afsluiten van de opleiding hun vak beheersten. Het toepassen van wat ze hadden geleerd volgde daarna in een cursus pedagogiek en didactiek gedurende een vijfde jaar, en als ze gingen lesgeven. Dat bleek in de praktijk vaak een groter probleem dan we dachten.'

De studenten van de opleiding vertellen hun eigen verhaal. Veronika de Vries (22), tweedejaars, merkt wel dat docenten aan het zoeken zijn naar nieuwe vormen en dat kritiek van studenten op docenten veel meer geaccepteerd wordt. 'Maar ik vind dat de euritmie ons teveel opgelegd wordt en gepresenteerd vanuit de nabootsing. Studenten zouden veel meer zelf moeten kunnen ontdekken.'

Lies Stange (25) is nog maar net begonnen en heeft het erg naar haar zin. 'Van mij mag euritmie nog concreter worden. In eerste instantie kan dat door je eigen ervaringen te bespreken. En dan niet op een zweverig manier, want daarmee zeg je niks. Je moet als euritmist juist de verbinding scheppen met de mensen om je heen en niet iemand op jouw wolkje proberen te krijgen.'

Op de vraag hoe gedacht wordt over euritmie in het onderwijs zegt Veronika: 'Ik vind dat je zo moet lesgeven dat leerlingen er plezier aan beleven. En als dat zo is, dan merk je dat.' Astrid Kaminski (24), uit het derde jaar, denkt dat je dat het beste bereikt door te luisteren naar de vraag die de leerlingen aan je stellen. 'Kinderen van deze tijd willen individueel aangesproken worden. Tijdens onze opleiding zouden de docenten dat ook meer met ons moeten doen, dan leren wij namelijk hoe dat moet.'

Op 17 april verschijnt van de 'Projectgroep euritmie in de vrijeschool' een leerplanuitgave euritmie voor klas 1 tot en met 4: Zin in bewegen. Het is een uitgave van de Bond van Vrije Scholen.